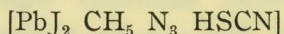

Ἡ μολυβδιωδοθειοκυανική γουανιδίνη, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη ἔνωσις, δὲν εἶναι δεκτικὴ ἰονισμοῦ παρὶστησι δὲ ὡς καὶ ἐκείνη τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ὁμοταγῆς (Koordinationszahl) ἴσον 3 :

ἀνόμοιον τουτέστι πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μετὰ θειοκυανιούχων ἀλκαλίων ἐνώσεων, ἐξ ὧν τὸ μετ' ἀμμωνίου περίπλοκον παρουσιάζει τὴν σπανίαν περίπτωσιν ἀριθμοῦ ὁμοταγῆς 10.

Ἐνώσεις μετὰ θειοκυανικῶν ἀμινῶν παρέχουσι περαιτέρω καὶ αἱ ἄλλαι, πλὴν τῆς ἰωδοῦχου, ἀλογονοῦχοι ἐνώσεις τοῦ μολύβδου, διὰ τῆς ὡς εἴρηται ἀντιδράσεως ἐναλλαγῆς μορίων, ἧς ἄλλως τε ἡ γενικὴ ἐφαρμογὴ ἐκτείνεται ἐφ' ὅλων τῶν μεθ' ἀλάτων τῶν ἀμινῶν περιπλόκων τοῦ μολύβδου, ἄγουσα οὕτω πρὸς κατάρτισιν μιᾶς νέας συστηματικῆς τάξεως ἐνώσεων, τῶν *μολυβδαμινῶν*, τῶν ὁποίων τυπικὰς περιπτώσεις ἀποτελοῦσιν αἱ ὡς ἄνω περιγραφεῖσαι μοριακαὶ ἐνώσεις.

Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀνεκοινώθη βραδύτερον καὶ πρὸς τὸ ἐν Φραγκοῦρτη «Ἰνστιτούτον τῆς Φυσικοχημείας» (Rich Lorenz) πρὸς ἐνημερότητα τῆς διεθοῦς βιβλιογραφίας.

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΚΑΙ Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ¹

ὑπο Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ

Τὸ περσικὸν κράτος ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερον τῶν κρατῶν τῆς ἀρχαιότητος ὁ πληθυσμὸς του ὑπολογίζεται εἰς ἄνω τῶν πεντήκοντα ἑκατομμυρίων ψυχῶν· ἡ δ' ὀργάνωσις του ἀνταπεκρίνετο ὅπωςδῆποτε πρὸς τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις, διότι αἱ κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Βασιλέως ἀπέδλεπον εἰς ἐγκαθίδρυσιν μονίμου καταστάσεως

¹ Ἐπὶ τοῦ θέματος βλ. κυρίως τὰς Ἱστορίας τῶν Περσῶν καὶ τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκ τῶν πρώτων: JUSTI, Geschichte des alten Persiens (Βερολίνον, 1879)· JUSTIN VON PRÄSEK, Geschichte der Meder und Persen (2 τόμοι, Gotha 1906-1910) βλ. τόμ. Β' κεφ. 8^{ον} § 29: Die Reichseinteilung und Verwaltung des Dareios σελ. 44-59· CH. HUART, La Perse antique (Παρ. 1925)· διὰ τὴν Περσίαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου: J. G. DROYSSEN Geschichte d. Hellenismus (β' ἔκδ. Γόθα 1877· μετάφρασις ὑπὸ Ι. Πανταζίδου ὑπὸ τίτλον «Ἱστορία τοῦ Μακεδ. Ἑλληνισμοῦ» ἐν Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ Ἀθ. 1897 κ.ἐξ). Περὶ τῆς δημοσίας οἰκονομίας τῶν Περσῶν ἔγραψε καὶ ὁ JEAN LOUIS REYNIER (De l'économie publique et rurale des Perses, Γενεύη 1818)· ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ὡς καὶ δύο ἄλλα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, De l'économie publique et rurale des Arabes et des Juifs (Γενεύη, 1820) καὶ De l'économie publique et rurale des Grecs, (Γενεύη, 1825) ἀνήκουσιν εἰς τὸ παρελθόν.—Ἐκ τῶν δευτέρων: πρὸ παντὸς G. MASPERO,

ἐπωφελοῦς μὲν εἰς αὐτὸν ἀλλ' ἀνεκτῆς εἰς τοὺς κατακτηθέντας καὶ οὐχί, ὅπως αἱ ἐκστρατεῖαι προγενεστέρων ἰσχυρῶν μοναρχῶν, εἰς ἀπογύμνωσιν ἢ καὶ ἐξόντωσιν τῶν νικηθέντων.

Τοιοῦτου κράτους ἡ δημοσιονομικὴ ὀργάνωσις ἀποτελεῖ πρόβλημα ἐνδιαφέρον προφανῶς τὴν ἐπιστήμην καθόλου, φαίνεται δὲ καταλληλοτάτη δι' ἀνακοίνωσιν πρὸ ἐλληνικῆς ἀκαδημίας διὰ τοὺς ἐξῆς τρεῖς λόγους:

1^{ον} Διότι ἐπὶ δύο αἰῶνας, καὶ δὴ αἰῶνας περιδόξους καὶ σημαντικωτάτους διὰ τὰς τύχας τῆς φυλῆς μας, ἡ ἐλληνικὴ ἱστορία συμπλέκεται στενώτατα μετὰ τῆς περσικῆς.

2^{ον} Διότι τὸ δημοσιονομικὸν σύστημα τοῦ Δαρείου διετηρήθη ἐν ἰσχύϊ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τινῶν τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἰδίᾳ τῶν Σελευκιδῶν.

3^{ον} Διότι ὅσα γνωρίζομεν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπορρέουσιν ἐξ ἐλληνικῶν πηγῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ ΗΡΟΔΟΤΟΥ.

Ἐκ τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως θὰ καταδειχθῇ μάλιστα καὶ τὸ ἀξιόπιστον τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας. Ἰκανὰ ἐγράφησαν (ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν MEYER καὶ LEHMANN-HAUPT) περὶ πηγῶν ἐξ ὧν οὗτος ἤντησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἐνίοτε συνεζητήθησαν οἱ ἀριθμοὶ οὓς δίδει, ἀλλὰ, ἐπειδὴ τὰ κείμενα ἐξητάσθησαν ὑπὸ ἱστορικῶν καὶ οὐχὶ οἰκονομολόγων, δὲν ἐτονίσθη σπουδαιότατον γεγονός τὸ ἐξῆς: Ἡ δημοσιονομικὴ ὀργάνωσις ἐνὸς κράτους δὲν εἶναι τι αὐθαίρετον ἀπορρέει ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ πλουτολογικῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Ἦδη ὅσα λέγει ὁ ΗΡΟΔΟΤΟΣ προσαρμίζονται ὡς ἄριστα εἷς τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν πλουτολογικὴν κατάστασιν τοῦ περσικοῦ κράτους.

Καὶ ταῦτα ἐν προοιμίῳ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ θέμα.

Ὡς γνωστὸν ὁ Δαρεῖος διήρσε τὰς κτήσεις αὐτοῦ εἰς σατραπείας. Ἡ διαίρεσις αὕτη εἶχεν ἀναμφιβόλως σκοποὺς πολιτικούς. Τὸ περσικὸν κράτος — σημειῶσαν ὡς

Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique (Παρ. 1889) τόμ. Γ' σελ. 686-696 κ. ἐξ. (ἀνεδημοσιεύθη συνοπτικώτερον ἐν τῇ μονοτόμῳ Histoire ancienne des peuples de l'Orient σελ. 703-710 τῆς β' ἐκδ. Παρ. 1917) ED. MEYER, Gesch. d. Alt. τόμ. Γ' βιβλ. Α' § 47-55. H. R. HALL, The ancient history of the Near East (γ' ἐκδ., Λονδ. 1915) σελ. 577-9. CAVAIGNAC, Histoire de l'antiquité τόμ. Β' (Παρ. 1913) σελ. 4. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἱστορικὸς ἐπανήλθεν ἔκτοτε ἐκτενῶς ἐπὶ τοῦ θέματος, διότι προσεπάθησε νὰ καθορίσῃ τὸν πλοῦτον τοῦ Περσικοῦ κράτους ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ φόρου τοῦ Δαρείου· βλ. Population et capital dans le monde antique (Publications de l'Université de Strasbourg, 1923· τὸ ἔργον τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ φροντιστηρίῳ μας ἀντικείμενον μελέτης τοῦ κ. Θ. Γρίβα). Ἀπαραιτήτως ἐπίσης συμβουλευτέα: τὸ εἰς τὸν ΗΡΟΔΟΤΟΝ Commentary τῶν HOW καὶ WELLS (ειδικώτερον τόμ. Α' παράρτ. VI) καὶ τὸ ἐν τῇ Λεξικῇ τοῦ Wis-sowa ἐν λέξει «σατραπῆς» ἄρθρον τοῦ LEHMANN-HAUPT.

προείρηται, ἐν τούτῳ σταθμὸν μεγάλης προόδου — οὐ μόνον δὲν διεννοεῖτο νὰ ἐξο-
τώσῃ τοὺς ὑποταχθέντας λαούς, ἀλλὰ καὶ ἐσέθετο τὰ ἥθη, τὴν νομοθεσίαν, ἔτι δ' ἐν
μέτρῳ καὶ τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς αὐτῶν¹.

Τοιαῦται ἀντιλήψεις ὑπέθετον μεγάλην ἀποκέντρωσιν. Αὕτη δ' ὅμως ἐνεῖχε κιν-
δύνους καὶ δὴ τὴν δημιουργίαν τοπαρχῶν ἀρκετὰ ἰσχυρῶν ὅπως ἀποσεῖσωσιν ἐν
ἐνδεχομένη στιγμῇ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλέως. Ὁ ὑπὸ τοῦ Δαρείου
καθιερωθεὶς θεσμὸς τῶν σατραπειῶν συνεδύαζε τὰς ἀρχὰς τῆς ἀποκεντρώσεως πρὸς
τὰ δικαίωματα τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς².

Ἄλλὰ, ὅπως τονίζει ὁ MASPERO³, ὡς διεῖδον καὶ οἱ σύγχρονοι Πέρσαι, ἡ
μεταρρύθμισις τοῦ Δαρείου ὑπῆρξε πρὸ παντὸς δημοσιονομικῆ, ἀποβλέπουσα κυρίως
εἰς τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν εἰσπραξίν τοῦ φόρου⁴.

Περὶ δὲ τῆς ἀπόψεως ταύτης, χάρις εἰς τὸν ΗΡΟΔΟΤΟΝ, ἔχομεν ἐμπεριστατωμέ-
νας πληροφορίας⁵. Τὸ ὄλον σύστημα συνοψίζεται ὡς ἐξῆς: Ἐκ τῶν εἴκοσι σατρα-
πειῶν «ἡ Περσίς χώρα μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος· ἀτελέα γὰρ Πέρσαι
νέμονται χώραν». Τοῦτο εἶναι καθ' ὅλα σύμφωνον πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν τῷ ἀρχαίῳ
κόσμῳ ἀρχήν, καθ' ἣν οἱ κατακτηταὶ ἀπηλλάσσοντο πάσης *ταντικῆς* φορολογίας.
Μόνον ὅταν ὁ βασιλεὺς διήρχετο ἐν Περσίᾳς ὅλοι οἱ Πέρσαι, μὴ ἐξαιρουμένων μηδὲ
τῶν πενεστάτων, εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ εἰσφέρωσι δῶρα εἰς εἶδος. Ἄλλ' αἱ λεπτομέ-
ρειαι ἅς ὁ ΑἰΙΑΝΟΣ⁶ παρέχει περὶ τῶν εἰσφορῶν τούτων, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἀνέκδοτον

¹ Βλ. PRAESEK σελ. 47. Ἐναργῆς παραβολὴ τῶν Περσῶν μοναρχῶν πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Αἰγυπτίους, οἵτινες οὔτε τῆς περιουσίας οὔτε τῆς ζωῆς τῶν νικηθέντων ἐφείδοντο, εὕρηται ἐν τῇ ἐξαιρετῇ βιβλιογραφικῇ κρίσει τοῦ A. Albert-Petit περὶ τοῦ ἄλλως μετρίου ἔργου τοῦ HUART (Revue de Paris, 1 Νοεμβρ. 1925, σελ. 212-213). Μετ' ἐπαίνων ἐκφράζεται περὶ τῶν μεταρρυθμί-
σεων τοῦ Δαρείου καὶ ὁ ΕΡΝΕΣΤΟΣ RENOAN, Histoire du peuple d'Israel, τόμ. Γ' σελ. 471-472.

² Εἰς τὸν σατράπην εἶχεν ἐπιτραπὴ ἢ ἐλευθέρα ἐξάσκησις τῆς ὅλης πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ
μέρους τῆς στρατιωτικῆς καὶ διπλωματικῆς, ἀλλ' αἱ περσικαὶ φρουραὶ ἦσαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς
στρατηγοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ κέντρου. Παρὰ τὸν σατράπην δ' εὕρισκετο ἐπίσης γραμματεὺς,
κατ' οὐσίαν κατάσκοπος· ἐπὶ πλεόν τὰς ἐπαρχίας ἐπεσκέπτοντο κατ' ἔτος ἀνώτεροι ἐπιθεωρηταὶ
καλούμενοι τὰ ὄμματα καὶ τὰ ὄτα τοῦ βασιλέως. Πᾶσα ἐκδήλωσις τάσεων πρὸς ἀνεξαρτησίαν
κατηγγέλλετο ἀμέσως εἰς τὸ κέντρον· καὶ ἀπλῆ διαταγὴ ἤρκει ὅπως φονευθῇ αὐθαρρὴ ὁ τῶς πανί-
σχυρος τοπάρχης.

³ «La grande affaire était l'impôt» ἐνθ' ἄνωτ. σ. 707.

⁴ «Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐπίταξιν τοῦ φόρου καὶ παραπλήσια ταύτῃ ἄλλα λέγουσι Πέρσαι, ὡς
Δαρεῖος μὲν ἦν κἀπῆλος, Καμβύσης δὲ δεσπότης, Κύρος δὲ πατὴρ, ὁ μὲν, ὅτι ἐκαπήλευε πάντα
τὰ πρήγματα, ὁ δὲ ὅτι χαλεπὸς τε ἦν καὶ ὀλίγωρος, ὁ δὲ ὅτι ἠπιὸς τε καὶ ἀγαθὰ σφι τὰ πάντα
ἐμηχανήσατο» (Ἡρόδοτος, Γ' 89).

⁵ Γ' 89 κ.εξ. Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἡροδότου βλ. LEHMANN HAUPT καὶ MEYER σελ. 85-86.

⁶ Ποικ. Ἱστορ. Α' XXXI - XXXIII.

καθ' ὃ ἀνὴρ πτωχότατος μὴ ἔχων τι νὰ δώσῃ «ἀμφοτέραις ταῖς χερσίν ἀρυσάμενος ὕδατος, Βασιλεῦ, ἔφη, τιμῶ σε ποταμοῦ ὕδατι», δεικνύει ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα, ὅπως αἱ ὀμηρικοί δωτῖναι ἢ τὰ πρὸς τὸν Σαοὺλ δῶρα¹, ἀπέβλεπον οὐχὶ εἰς τροφοδοσίαν τοῦ ταμείου ἀλλ' εἰς ἐκδήλωσιν ὑπηκοότητος². Ἄλλως δέ, ὁ βασιλεὺς οὐ μόνον ἐλάμβανεν ἀλλὰ καὶ ἔδιδε δῶρα εἰς τοὺς Πέρσας³.

Τοῦναντίον διὰ τὴν λοιπὴν μοναρχίαν⁴, τὰ παλαιὰ δῶρα ἀνεπλήρωσεν ἡ **ταγή**, πραγματικὸς **φόρος** ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῆς λέξεως ἐννοία, ἀνερχόμενος δι' ἐκάστην σατραπειάν εἰς ποσὸν ὠρισμένον ἐκ τῶν προτέρων.

Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρατηρεῖται ποικιλία, ἀρμόζουσα εἰς κράτος ἀχανῆ καὶ κατοικοῦμενον ὑπὸ λαῶν εὐρισκομένων εἰς διάφορα στάδια πλουτολογικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελιξέως.

Οὕτω, διὰ τοὺς πρωτογενεῖς κατοίκους ἀπομεμακρυσμένων ἐπαρχιῶν, οἷον τῆς Αἰθιοπίας, τῆς Κολχίδος καὶ τῆς Ἀραβίας, ἡ εἰσφορά ἐτήρησε τὸν ἀρχαῖον τύπον τῶν **δώρων** εἰς εἶδος, συνισταμένη ἐν μὲν τῇ Αἰθιοπίᾳ εἰς ὠρισμένας ποσότητας χρυσοκόνεως καὶ ἑλεφαντόδοντος, ἐν Κολχίδι εἰς ἑκατὸν νέους καὶ ἑκατὸν παρθένους⁵, ἐν Ἀραβίᾳ εἰς ἑκατὸν τάλαντα λιθάνου· δῶρα καταβλητέα ἀνὰ τριετίαν, πενταετίαν, ἢ καὶ ἐνιαυσίως⁶.

¹ Πρὸλ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας* (β' ἐκδ. 1926) σελ. 23.

² Παρατηρητέον τὸ ῥῆμα *τιμῶ* ὅπερ μεταχειρίζονται ὁ τε Αἰλιανὸς καὶ ὁ Ὀμηρὸς («δωτῖναισι τιμήσασιν» Ἰλ. Ι, 155).

³ Βλ. Αἰλιανὸν ἐνθ. ἀνωτ. Ὁ Πλοῦταρχος μάλιστα λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς δασάκις ἀφικνεῖτο εἰς Περσίαν ἔδιδεν ἐν νόμισμα χρυσοῦν εἰς ἐκάστην γυναῖκα «καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐνιαυτοὺς μὴ πολλάκις, Ὡχον δὲ μηδ' ἅπαρ εἰς Πέρσας παραγενέσθαι, διὰ μικρολογίαν ἀποξενώσαντα τῆς Πατρίδος ἑαυτὸν» (ἐν *βίῳ Ἀλεξάνδρου*, ὅστις συνεμορφώθη πρὸς τὸ ἔθος, LXIX). Ἐπίσης καὶ ὁ Θουκυδίδης λέγει ὅτι τῶν βασιλέων καὶ τῶν εὐπατριδῶν Ὀδρυσῶν «κατεστήσαντο τοῦναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν νόμον, ὅντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θραξί, λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι, καὶ αἰσχίον ἦν αἰτηθέντα μὴ δοῦναι ἢ αἰτήσαντα μὴ τυχεῖν, ὅμως δὲ κατὰ τὸ δύνασθαι, ἐπὶ πλέον αὐτῶ ἐχρήσαντο· οὐ γὰρ ἦν πρᾶξι οὐδὲν μὴ διδόντα δῶρα· ὥστε ἐπὶ μέγα ἤλθεν ἡ βασιλεία ἰσχύος» (Β' 97).

⁴ Ἐν ἄλλαις λέξεσι, διὰ τὴν σχεδὸν παμφηφίαν τῶν φορολογουμένων, διότι οἱ Πέρσαι φέρονται ὡς ἀναλογοῦντες μόνον πρὸς $\frac{1}{2}$ % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ταῦτα τοῦλάχιστον κατὰ MEYER, ὅστις ὑπολογίζει τοῦτον μὲν εἰς 50.000.000, ἐκείνους δὲ εἰς 500.000. ἔ. ἄ. σ. 91).

⁵ Πρὸλ. τὰς Κιρκασίας τῶν σουλτανικῶν χαρμεῖων· προσθετέον ὅτι καὶ ἡ Βαβυλὼν ὑπεχρεῦτο νὰ συνεισφέρῃ πεντακοσίους εὐνοῦχους.

⁶ Τὸ κατὰ χρόνον καὶ ποσὸν καθωρισμένον τῶν δῶρων δεικνύει ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὸ στάδιον τῆς δημοσιονομικῆς ἐξελιξέως καθ' ἣν τὰ δῶρα ἔχουσι πλέον πάντα τὰ χαρακτηριστικά τοῦ φόρου ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος. Δὲν φαίνεται ὅμως ἐκ τοῦ ΗΡΟΔΟΤΟΥ ἂν τὸ βῆμα τοῦτο πρὸς τὰ πρόσω ἐγένετο ἐπὶ Δαρείου, ἢ ἂν ἤδη ἐπὶ τῶν προκατόχων του τὰ δῶρα ἦσαν οὐ μόνον καταναγκαστικά ἀλλὰ καὶ καθωρισμένα. Τὸ τοιοῦτον εἶναι πιθανόν, τοῦλάχιστον διὰ τὰς ἐπαρχίας εἰς ἃς καθιερώθη ἡ ταγή εἰς χρῆμα.

Οὕτω ἐπίσης ὁ φόρος εἰς εἶδος διαδραματίζει πρόσωπον σπουδαιότατον: Ἡ Αἴγυπτος συνεισφέρει τὸν διὰ τὴν συντήρησιν 120.000 στρατιωτῶν ἀπαιτούμενον σίτον, ἡ δὲ Καππαδοκία, Μηδία καὶ Ἀρμενία μέγαν ἀριθμὸν ἵππων καὶ ἡμιόνων¹, ἄλλαι δ' ἐπαρχίαι ἄλλα². Τὰ δὲ μέτρα ταῦτα ἐξηγοῦνται ὡς ἄριστα, διότι εἰς σατραπείας καθαρῶς γεωργικὰς ἢ κτηνοτροφικὰς, ὡς αἱ προμνησθεῖσαι, ἡ εἴσπραξις ὀλοκλήρου τοῦ φόρου εἰς χρῆμα θὰ ἦτο εἰς ἄκρον καταθλιπτική. Οἱ δαρεικοὶ ἐπίσης φαίνονται σχόντες μικρὰν διάδοσιν ἐν Ἰνδικῇ, διότι βλέπομεν τὸν φόρον τῆς σατραπείας ταύτης ὀριζόμενον μὲν εἰς 500 τάλαντα, ἀλλὰ καταβαλλόμενον εἰς χρυσόκονιν.

Ἐπισημασθήτω δ' ὅμως ἡ ταγὴ κατ' ἀρχὴν ἔμμενε καταβλητέα εἰς χρυσόν, καὶ τὸ σύνολον αὐτῆς ὑπολογίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου εἰς 14.560 εὐδοϊκὰ³ τάλαντα κατ' ἔτος.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Δαρείου εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἃς ἐγνώρισεν ἡ ἀρχαία δημοσιονομικὴ ἱστορία⁴. Ἡ αὐτοκρατορία ἐπροικίσθη μὲ εἰσόδημα μόνιμον καὶ ρευστόν, οὗ ἡ εἴσπραξις δὲν ἐγέννα διαμφισθητήσεις. Ἐν ᾧ τὰ ἀρχαῖα δῶρα, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι εἶχον ἐξελιχθῆ εἰς καταβολὰς ἀναγκαστὰς καὶ ὠρισμένας, ὡς ἐκ τοῦ εἰδος χαρακτῆρος αὐτῶν θὰ ἦσαν κατ' ἀνάγκην δυσείσπρακτα, πρὸς δὲ καὶ δυσμετακτόμιστα καὶ συνεπῶς περιωρισμένα⁵, ἐντεῦθεν μάλιστα καὶ ἡ ἀνάγκη εἰς ἣν εὐρίσκοντο οἱ μονάρχαι τῶν παλαιότερων ἀνατολικῶν μοναρχιῶν νὰ ἐφαρμόζωσιν εἰς τόσον εὐρείαν κλίμακα τὸν θεσμὸν τῆς ἀγγαρείας. Ἐτέρωθεν ἡ δυσφορία ἦν γεννᾶ ὁ εἰς χρῆμα φόρος ἐν χώραις ὀλίγον προηγμέναις εἶχε μετριασθῆ διὰ τοῦ πολλαχοῦ ὀρισμοῦ μέρους ἢ καὶ τοῦ ὅλου τῆς ταγῆς εἰς εἶδος. Ὁ πατὴρ τοῦ Ξέρξου φαίνεται λοιπὸν ἐφαρμόσας, εἴκοσι δύο αἰῶνας πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ΑΔΑΜ ΣΜΙΘ, τοὺς κανόνας⁶, καθ' οὓς ὁ φόρος δέον νὰ ᾗ ἐπακριβῶς καθωρισμένος ἐκ τῶν

¹ Τὴν πληροφορίαν δὲν παρέχει ὁ ΗΡΟΔΟΤΟΣ, ὅστις περιορίζεται νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Κιλικία ἐκτὸς 500 ταλάντων ἔδιδεν ἓνα ἵππον λευκὸν (προφανῶς πολυτελείας) καθ' ἡμέραν, ἀλλ' ὁ ΣΤΡΑΒΩΝ, ὅστις (Βιβλ. Γ' 13, 8) γράφει: «τῇ δὲ δυνάμει τῆς χώρας ὁμολογεῖ καὶ ἡ περὶ τῶν φόρων ἱστορία τῆς γὰρ Καππαδοκίας παρεχούσης τοῖς Πέρσαις κατ' ἐνιαυτὸν πρὸς τῷ ἀργυρικῷ τέλει ἵππους χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἡμιόνους δὲ δισχιλίους, προβάτων δὲ πέντε μυριάδας, διπλάσια σχεδὸν τι τούτων ἐτέλουν οἱ Μῆδοι». Καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ προσθεῖται: «ὁ σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος διςμυρίους πόλους ἔπεμπεν» (XI, 14, 9).

² Πρβλ. ἄνωτ. τὰ περὶ Βαβυλωνίων εὐνούχων.

³ Διὰ τὴν πλάνην εἰς ἣν πίπτει ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῇ μετατροπῇ εἰς εὐδοϊκὰ τῶν βαβυλωνιακῶν ταλάντων βλ. REINACH, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 52.

⁴ Πρβλ. διὰ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς καὶ κατωτ. σελ. σημ. τὴν κρίσιν τοῦ MASPERO.

⁵ Βλ. CICCOTTI ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 10.

⁶ Περὶ τῶν τεσσάρων κανόνων τοῦ ΑΔΑΜ ΣΜΙΘ βλ. τὰς ἡμετέρας παραδόσεις περὶ φορολογίας (ἐκδ. Λαδᾶ, 1909 § 47). Ὁ τέταρτος κανὼν τοῦ ΣΜΙΘ ἀποβλέπει εἰς τὴν καταθλιπτικὴν τῆς ἐνοικιάσεως, ἣτις ἐλειτούργει μὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, οὐχὶ δ' ὅμως ἐν τῇ Περσικῇ αὐτοκρατορίᾳ.

προτέρων και να εισπράττεται κατὰ τὸν τρόπον τὸν μᾶλλον πρόσφορον εἰς τὸν φορολογούμενον. Οὐχ ἤττον φαίνεται πειραθεὶς νὰ ἐφαρμόσῃ και τὸν πρῶτον τοῦ ΣΜΙΘ κανόνα, τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ φορολογίᾳ, διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι λαβῶν ὡς βᾶσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ τὴν ἔγγειον κτῆσιν ἐδάρυνε πλειότερον τὰς ἀγροτικὰς ἐπαρχίας¹, ἀλλὰ ἔπραξε πιθανώτατα τοῦτο μόνον διότι ἡ γεωργία ἀπετέλει εἰς τὰ ὄμματα τῶν Περσῶν τὴν κυρίαν μορφήν τοῦ πλοῦτου².

Ἐπίσης ὁ Δαρεῖος ἐπαινεῖται γενικῶς διὰ τὴν ἐπιείκειαν ἣν ἐπέδειξεν ἐν τῇ καθορισμῷ τῆς ταγῆς³ ὡς πρὸς τοῦτο δ' ὅμως φαίνεται κρατοῦσα ποιά τις ὑπερβολή. Βεβαίως ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐφρόντιζε περὶ ἀναπτύξεως τοῦ πλοῦτου καὶ ἰδίως τῆς γεωργίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις⁴, δὲν ἐσκέπτετο νὰ ἐξαντλήσῃ αὐτὰς διὰ καταθλιπτικῆς φορολογίας. Φαίνεται δὲ μάλιστα μὴ αὐξήσας τὸ σύνολον τοῦ πρότερον εισπρατομένου φόρου⁵. Οὕτω δ' ἄλλως ἐξηγεῖται ἢ ἐν συνόλῳ εὐδοκίμησις τοῦ συστήματος⁶

¹ Ὁ ΗΡΟΔΟΤΟΣ διηγείται ὅτι ἐν Ἰωνίᾳ ὁ Ἄρταφέρνης διήρπασε τὸ ἔδαφος εἰς παρασάγγας καὶ ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς διανομῆς ταύτης ἐπέβαλλε τοὺς φόρους (τ' 42). Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατὶ ἐπαρχίαι ἔχουσαι μεγάλους ἀστικoὺς πληθυσμούς, ὡς ἡ Μεσοποταμία, ἡ ἄκμαϊον ἐμπόριον, ὡς ἡ Φοινίκη, καταβάλλουσι σχετικῶς ὀλιγώτερα ἢ ἡ Αἴγυπτος, Λυδία καὶ Ἰωνία (ἐνταῦθα ὁ φόρος ἀνελόγει πρὸς 270, 75 καὶ 65 δρ. κατὰ τετρ. χιλ.).

² Βλ. καὶ τὰς πρὸς προαγωγὴν τῆς γεωργίας φροντίδας. Πρβλ. μεθεπομένην σημείωσιν. Ἐνταῦθα ὑπομνηστέον ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς (βλ. λ. χ. CAVAIGNAC τόμ. Γ' σ. 12) ἡ κυρία διάκρισις μεταξὺ Ἀχαιμενιδῶν καὶ τῶν Ἑλληνομακεδόνων διαδόχων των ἐνέκειτο εἰς τὸ ὅτι ἐν ταῖς κατακτηθεῖσαις ἐπαρχίαις ὁ μὲν ἐκπερσισμός ἐγένετο διὰ τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων (διὰ τοῦ παραδείσου) ὁ δ' ἐξελληνισμός διὰ τῆς πόλεως.

³ Ὁ ΠΟΛΥΔΑΙΝΟΣ (VII, II, 3) διηγείται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξήτησε παρὰ τῶν σατραπῶν τί ἠδύνατο νὰ συνεισφέρει ἐκάστη ἐπαρχία, ἠλάττωσε δ' εἰς τὸ ἥμισυ τοὺς ὑποβληθέντας ἀριθμούς. Ἡ ἐπιείκεια τοῦ Δαρείου ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν (πρβλ. καὶ WEISBACH ἐν Philologus, 1912, σ. 488) ἐπὶ τῇ βᾶσει στατιστικῶν δεδομένων περὶ τῆς παραγωγῆς ἐν Συρίᾳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ φορολογία τῆς Αἰγύπτου φαίνεται ἐλαφροτάτη ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν ἐγκαθιδρυθεῖσαν ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων, ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Φιλαδέλφου, ὁπότε τὰ ἔσοδα φέρονται ὡς ἀνελθόντα εἰς 14.800 τάλ. πλέον 1.500.000 ἀρταβῶν σίτου· πρβλ. JEAN MASPERO, Finances des Lagides, σελ. 232.

⁴ Πρβλ. ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ, *Οἰκονομικὸν* κεφ. IV. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἑλληνος ἱστορικοῦ ἐπεβεβαιώθησαν ὑπὸ ἐπιγραφῆς ἐν ἣ βλέπομεν τὸν Δαρεῖον ἐπαινοῦντα σατραπῆν τινὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὀνόματι Γαδάταν διὰ τὴν εἰσχωγῆν καρποφόρων δένδρων καλλιεργουμένων πρότερον μόνον πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου (πρβλ. HICKS, A manual of greek historical inscriptions, Ὁξφορδ 1901, σελ. 25 κ. ἐξ.: ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Δαρείου ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Bulletin de Correspondance hellénique, 1889, σελ. 529 κ. ἐξ.).

⁵ Βλ. ΗΡΟΔΟΤΟΝ ἐνθ' ἄνωτ.

⁶ Ὁ MASPERO, ὃν καὶ πάλιν προσήκει ν' ἀναφέρωμεν, γράφει: «Τὸ σύστημα ὑπερεῖχε πολὺ τῶν προγενεστέρων· ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τακτικὸν εἰσόδημα, ἔθετε τὰς ἐπαρχίας εἰς χεῖ-

καὶ ἡ διατήρησις τῆς διὰ σατραπῶν διοικήσεως μέχρι τῶν χρόνων τῶν Σελευκιδῶν, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ¹.

Παρ' ὄλα ταῦτα δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν ὅτι ἡ φορολογία ἦτο ἐλαφρά. Ἐν πρώτοις ἀντεπροσώπευε μικρὸν μέρος τῶν ὑπὸ τῶν νικηθέντων καταβαλλομένων οὔτοι πράγματι ἐκτὸς τῶν 14.560 ταλάντων ἐτέλουν:

α') Τὰς ἄρτι μνημονευθείσας σπουδαιοτάτας εἰσφορὰς εἰς εἶδος: σῖτον, ζῦα ἢ ἄνδρας².

β') Τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν τροφήν τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ τοῦ στρατοῦ, δηλαδὴ ποσὰ δυσυπολόγιστα μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς μεγάλα³.

γ') Καὶ πρὸ παντὸς τὰ εἰς τὸν σατράπην καταβαλλόμενα δι' ἐξοδα, αὐτοῦ τούτου τοῦ τοπάρχου, καὶ διὰ τὰς δαπάνας τῆς τοπικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ τοπικοῦ στρατοῦ.

Τί ἀντεπροσώπευον ταῦτα γνωρίζουσιν οἱ μελετήσαντες τὰ κατὰ τὴν σατραπικὴν οἰκονομίαν. Ἦδη δ' ὁμοῦς δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἰδέαν τινὰ τοῦ συνόλου τῶν ὑπὸ τὰ

ράς του, καθίστα τὰς ἐθνικὰς ἐπαναστάσεις δυσχερεστάτας. Δι' ὃ ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἔπαυσε νὰ συνοδεύεται ὑπὸ ἐπαναστάσεων, ὧν ἡ καταστολὴ ἀπερρόφει σπουδαίαν περίοδον τῆς ἐπομένης βασιλείας». Ἄλλοι παρατηροῦσιν ὅτι αἱ κατὰ τοὺς ε' καὶ δ' αἰῶνας στάσεις ὀφείλονται εἰς φιλοδοξίαν περσῶν μεγιστάνων καὶ οὐχὶ εἰς δυσφορίαν τῶν ὑπηκόων.

¹ Διὰ τὰς μεταγενεστέρas σατραπειὰς βλ. LEHMANN-HAUPΤ ἔνθ' ἄνωτ.

² Βλ. ἄνωτ. σελ.

³ Τοῦτο μαρτυρεῖ ρητῶς ὁ ΗΡΟΔΟΤΟΣ ἐν ἄλλῃ χωρίῳ (Α' 192): «Βασιλέϊ τῷ μεγάλῳ ἐς τροφήν αὐτοῦ τε καὶ τῆς στρατιῆς διαραιρήται, πάρεξ τοῦ φόρου, γῆ πᾶσα, ὄσης ἄρχει. Διώδεκα ὧν μηνῶν ἐόντων ἐς τὸν ἐνιαυτὸν τοὺς τέσσαρας μῆνας τρέφει μὴν ἡ Βαθυλωνίῃ χώρῃ, τοὺς δὲ ὀκτώ τῶν μηνῶν ἡ λοιπὴ πᾶσα Ἀσίῃ». Γνωρίζομεν δ' ἐπίσης ὅτι ὠρισμένα ἐπαρχία ἐπεμπον διὰ τὴν βασιλικὴν τράπεζαν οἶνον, ἄλλαι δ' ἄλλα (πρβλ. λεπτομερείas παρὰ MEYER σ. 87). Ὁ ΔΡΟΥΣΕΝ ἀναριθμᾷ τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν τούτων εἰς 13.000 τάλ. Ὁ CAVAIGNAC (Populat. σ. 29) εὐρίσκει τὸν ὑπολογισμὸν ὑπερβολικὸν καὶ παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἱστορικὸς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς οὐδεμίαν πηγὴν παραπέμπει. Εἰκάζω ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ τοῦ ΑΘΗΝΑΙΟΥ (IV, 146, C'): «Ὁ δὲ Περσῶν Βασιλεὺς, ὡς φησι Κτησίας καὶ Δεῖνων ἐν τοῖς Περσικοῖς, ἐδείπνει μετ' ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων καὶ ἀνῆλίσκετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια» (πρβλ. ΚΤΗΣΙΟΥ Fragmenta ἐκδ. Gilmore 51) τετρακόσια τάλαντα ἡμερησίως ἀποτελοῦν 14.600 κατ' ἔτος. Τὸ ποσὸν εἶναι ὑπερογκόν· ὄντως δ' ὁ ΗΡΟΔΟΤΟΣ (Ζ' 118) λέγει ὅτι τὸ δεῖπνον *ὀλοκλήρου τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ* ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Θασίους τάλαντα 400. Ἄλλ' ὅτι ἡ ἐστίασις τοῦ βασιλέως ἦτο δαπανηροτάτη δεικνύει τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέτεινον πανδήμους εὐχαριστίας τοῖς θεοῖς διότι ὁ Ἐερέξης ἐκαθέζετο εἰς τὴν τράπεζαν μόνον ἅπαξ τῆς ἡμέρας (ΗΡΟΔ Ζ' 120)· ὁ δὲ MASPERO (Γ' 744) λέγει ὅτι διὰ τὴν τροφήν τῶν ἐν τῷ περσικῷ παλατίῳ ἐσφάζοντο καθ' ἡμέραν 1000 βόες, ἔλαφοι καὶ ὄνοι. Προσθετόν τέλος ὅτι κατὰ ΘΕΟΠΟΜΠΟΝ (fr. 124) τὰ εἰσφερόμενα ὑπὸ ἐπαρχίας ἐπισκεπτομένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τὰς δαπάνας τῆς τραπέζης ἀνῆρχοντο εἰς 20-30 τάλ. καὶ ἐνίοτε καὶ περισσότερον.

ποικίλα ταῦτα κεφάλαια εἰσφερομένων ἐκ χωρίου αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου¹ ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ ἄρχων τῆς σατραπείας Βαβυλωνος, ἀληθῶς μιᾶς τῶν πλουσιωτάτων, εἰσέπραττε καθ' ἡμέραν μίαν ἀρτάβην μεστήν ἀργυρίου, ἤτοι ποσότητα μετάλλου ἧς τὸ βάρος², κατὰ MASPERO, πολλαπλασιαζόμενον ἐπὶ 365³ ἀναλογεῖ πρὸς 2.600.000 σημερινὰ φράγκα, καὶ ἧς ἡ κτητικὴ ἀξία θὰ ὑπερέβαιεν ἴσως εἴκοσι προπολεμικὰ ἑκατομμύρια⁴ ἤτοι ποσὸν ἐξικνούμενον σχεδὸν εἰς τὸ ἡμισυ τῆς ὑπὸ τοῦ νομοῦ καταβαλλομένης ταγῆς⁵. Δὲν φαίνεται δ' ὑπερβολή, κυρίως ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν τισιν ἄλλαις σατραπείαις μεγάλα ἔσοδα ἐκ φόρων εἰς εἶδος ἢ ἐκ νομημάτων καὶ μεγάλων δημοσίων κτημάτων⁶, νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ αὐτὴ ἀναλογία ἐκράτει διὰ τὸ ὅλον τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι δηλ. τὸ σύνολον τῶν εἰς εἶδος καὶ χρῆμα καταβαλλομένων ὑπερέβαιεν οὐσιωδῶς τὰ εἰκοσακισχίλια τάλαντα.

Τοῦτο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Δαρείου ἔκτοτε τὰ εἰσπραττόμενα ἠϋξήσαν, οὐ μόνον, ὡς ρητῶς ὁμολογεῖται ὑπὸ τοῦ ΗΡΟΔΟΤΟΥ, ἐφ' ὅσον ἐπεξετάθη ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ πιθανῶς⁷ ἀφ' οὗ μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους ἀπωλέσθησαν αἱ δυτικώταται αὐταὶ κτήσεις· τοῦτο δὲ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ποσοῦ τῶν ταγῶν, ἣτις ἄλλως ἦτο φυσικὴ καὶ λόγφ τῶν αὐξουσῶν ἀναγκῶν καὶ λόγφ τῆς ἐκπτώσεως τῆς κτητικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος⁸.

¹ Τοῦ χωρίου τούτου (Α' 192) παρεθέσαμεν ἤδη τὸ πρῶτον μέρος· ἰδοὺ τὸ ὑπόλοιπον πολλαχῶς ἐνδιαφέρον: «Οὕτω τριτημυρίη ἢ Ἀσσυρίη χώρα τῇ δυνάμει τῆς ἄλλης Ἀσίας. Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς χώρας ταύτης, τὴν οἱ Πέρσαι σατραπείην καλοῦσι, ἐστὶ ἀπασέων τῶν ἀρχέων πολλόν τι κρατίστη, ὅκου Τριτανταίχημ τῇ Ἀρταβάζου ἐκ βασιλέος ἔγοντι τὸν νομὸν τοῦτον ἀργυρίου μὲν προσήϊτε ἐκάστης ἡμέρης ἀρτάβη μεστή (ἡ δὲ ἀρτάβη μέτρον ἐὸν Περσικὸν χωρεῖ μεδίμου Ἀττικῶ πλέον χοίνιξι τρισὶ Ἀττικῆσι), ἔπποι δὲ οἱ αὐτοῦ ἦσαν ἰδίη, πάρεξ τῶν πολεμιστηρίων, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες τὰς θηλέας ὀκτακόσιοι, αἱ δὲ βαινόμεναι ἑξακισχίλια καὶ μύρια· ἀνέβαινε γὰρ ἑκαστός τῶν ἐρσένων τούτων εἴκοσι ἔππους· κυνῶν δὲ Ἰνδικῶν τσοσῦτο δὴ τι πλήθος ἐτρέφετο, ὥστε τέσσαρες τῶν ἐν τῇ πεδίφ κῶμαι μεγάλα τῶν ἄλλων ἐοῦσαι ἀτελέες τοῖσι κυσὶ προσετιτάχατο σιτία παρέχειν».

² Τὸ βάρος τῆς ἀρτάβης ἰσοῦται πρὸς 56 λίτρας γαλλικὰς περιπυ.

³ Δηλαδὴ πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ.

⁴ Ἐκ τοῦ Βιβλίου γ' 92 γνωρίζομεν ὅτι ἡ ταγὴ, ἀνερχομένη εἰς 1000 τάλαντα καὶ πεντακοσίους νέους εὐνοῦχος, ὑπερέβαινε τοῦτο κατὰ πολὺ.

⁵ Αἴτη ἀνήρχετο εἰς 1000 τάλαντα.

⁶ Τὰ ἐκ τῆς ἀλιείας ἐν τῇ Μαριαιώτιδι λίμνῃ εἰσοδήματα ἀνῆρχοντο εἰς 241 τάλαντα καθ' ΗΡΟΔΟΤΟΝ (Β' 139) καὶ εἰς 365 κατὰ ΔΙΟΔΩΡΟΝ (Α' 52).

⁷ Βλ. ἐπομένην σημείωσιν.

⁸ Ὁ ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ (XIII, 1) λέγει ὅτι κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ ἔσοδα τῆς αὐτοκρατορίας συνεποσούντο εἰς 30.000 τάλαντα· ἐπειδὴ αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐπαρχίαι δύσκολον νὰ ἔδιδον πλέον τῶν τρισχιλίων ταλάντων καὶ ἐπειδὴ ὁ Μακεδὼν κατακτητὴς δὲν εἶχε προφθάσει ν' αὐξήσῃ τοὺς περσικοὺς φόρους, ἔπεται ὅτι ἡ ταγὴ εἶχεν ἀνέλθει ἀπὸ 15.000 εἰς 27.000 τάλαντα. Δυστυχῶς

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν προσθέτων εισφορῶν καὶ πάσης τυχὸν μεταγενεστέρως ἀυξήσεως, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ λαμβανόμενον τὸ ποσὸν τῶν 14.650 ταλάντων, βάρους 90.000.000 φρ. περίπου, ἦτο ὑπέρογκον.

Ἄλλαι πρόσοδοι ἔστω καὶ πόρρωθεν παραβλητέαι πρὸς αὐτὸ δὲν ἀπαντῶσιν εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα· ὁ φόρος τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος ἦτο εἶδος ταγῆς, μόλις πλησιάσας τὰ 1000 τάλαντα¹ προεκάλεσεν ἐπαναστάσεις. Ἐξ ἄλλου, ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ (Β' 97) ἐξαίρει τὴν ἕκτασιν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ βασιλείου τῶν Θρακῶν², ὡς καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ· ἐν τούτοις ὁ διάδοχος τοῦ Σιτάλιου Σεύθης, καίπερ αὐξήσας τὰ μάλιστα τὸν φόρον ὃν κατέβαλλον ἢ βάρος (χώρα) καὶ αἱ Ἑλληνίδες πόλεις, εἰσέπραττε μόνον 400 τάλαντα.

Ὁ Βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν θὰ εἰσέπραττε πολὺ πλειότερα, διότι γνωρίζομεν ὅτι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος δὲν εἶχεν ἐν ἀρχῇ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας ἢ 60 τάλαντα διαθέσιμα, παρὰ τοῦ πατρὸς δὲ εἶχε κληρονομήσει «ὀλίγα μὲν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐκπτώματα», χρῆος δὲ 500 ταλάντων³.

Αὐτὴ ἢ κοσμοκράτειρα Ρώμη, ἢ κυριαρχοῦσα ἐκτὸς τοῦ ὅλου Περσικοῦ κράτους καὶ τόσων ἄλλων πλουσίων ἐπαρχιῶν⁴, εἶχεν εἰσοδήματα μὴ ὑπερβαίνοντα τὰ 40 ἐκ. δρ. χρυσῶν⁵.

Ἄλλὰ καὶ τὴν σήμερον πλουσιώτατον θὰ ἐλογίζετο τὸ κράτος ὅπερ, ἐκ μόνων

μεμονωμένη μαρτυρία συγγραφέως πολὺ μεταγενεστέρου δὲν ἀρκεῖ ὅπως παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ταγὴ μονονουχί ἐπιπλασιάσθη, ὅτι δ' ὁμοῦς ἐγένετο αὐξήσις τις αὐτῆς, τοῦλάχιστον εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας συμπεραίνει ὁ CAVAIGNAC ἐπὶ τῆ βᾶσει ποικίλων μαρτυριῶν (βλ. Population et capital σελ. 110 - 111).

¹ Τοῦτο δ' ἐν φῆ καὶ κτητικῇ ἀξίᾳ τοῦ χρήματος ἦτο πολὺ μικρότερα κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Δαρείου (πρβλ. κατ. σελ.).

² «Ἡ βασιλεία τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὄσαι μεταξὺ τοῦ Ἰονίου κόλπου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου μεγίστη ἐγένετο χρημάτων προσόδῳ καὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονίᾳ».

³ Πρβλ. APPIANON VII, 9· αὐτόθι προστίθεται ὅτι διὰ τὴν Ἀνάβασιν συνήφθη νέον χρέος 800 ταλάντων.

⁴ Ἐν αἷς τῆς ἐχούσης πλουσιώτατα μεταλλεῖα Ἰσπανίας.

⁵ Πρβλ. DUREAU DE LA MALLE, L' Économie politique des Romains τόμ. Β' σ. 402 ἐν τῇ ἰταλικῇ μεταφράσει τῆς Biblioteca di Storia Economica σελ. 463. Πράγμα ἔτι χαρακτηριστικώτερον, ἢ τουρκικὴ αὐτοκρατορία, ἣτις περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος περιελάμβανε περίπου τὰς αὐτὰς καὶ ἡ Περσικὴ χώρας, καὶ διψοῦτο κατὰ παραπλήσιον τρόπον, εἶχε τῇ 1780 εἰσοδήματα 70 ἐκ. φρ. ἦτοι μικρότερα τοῦ συνόλου τῆς ταγῆς (90 ἐκ.) καίτοι ἡ κτητικὴ δύναμις τοῦ νομισματος ἦτο πρὸ 150 ἐτῶν πολὺ μικρότερα ἢ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Δαρείου. Βλ. MOURATJA D' OHSSOU, État de l' empire ottoman (8 τόμ. Παρ. 1824) τόμ. Γ' μέρ. α' σ. 365· πρβλ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ L' administration financière de la Grèce sous la domination turque (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Rev. Ét. grecques, Παρ. 1910).

φόρων ύποτελείας και ἀφ' οὗ ἐκαλύφθησαν πάντα τὰ ἔξοδα τῆς τοπικῆς διοικήσεως και πολλὰ τῶν δαπανῶν τῆς κεντρικῆς, θὰ διέθετε τοσαῦτα ποσά¹.

Πρὸς τούτοις, ὅπως ἐκτιμηθῆ ἀπὸ ἀπόψεως δικαιοσύνης τὸ βάρος φόρου τινός, πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει αἱ δαπάναι εἰς ἃς ἀφιεροῦνται². Ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου, δοθέντος ὅτι αἱ μὲν δαπάναι τῆς τοπικῆς διοικήσεως και τῶν τοπικῶν στρατῶν ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τοῦ σατράπου, ἡ δὲ αὐλὴ και ὁ στρατὸς ἐτρέφοντο ὑπὸ τῶν ἐπαρχικῶν, ἀπέμενον ὡς κονδύλια καλυπτέα διὰ τῆς ταγῆς ἢ μισθοδοσία τοῦ κυρίως βασιλικοῦ στρατοῦ και ἄλλαι τινὲς δαπάναι τοῦ ἀνακτος και τῆς κεντρικῆς διοικήσεως. Ὅσον λοιπὸν και ἂν ἀνατολικὴ χλιδὴ διεῖπε τὰ τῆς αὐλῆς³ και τῆς ἐν γένει πολιτείας τοῦ μεγάλου βασιλέως⁴, και ὅσον ἂν τὰ κονδύλια ταῦτα γυζάνοντο ἐν περιπτώσει ἑξωτερικῶν πολέμων και ἐσωτερικῶν στάσεων⁵, πάλιν τμημα μόνον τῶν εἰσκομιζομένων κατηναλίσκετο. Τοῦτο ἐπιτρέπει νὰ ἐννοήσωμεν πῶς παρ' ὄλην τὴν κατὰ τὸν δ' αἰῶνα χαλάρωσιν τῆς διοικήσεως⁶ και τὴν, ὀφειλομένην ἐν μέρει εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ στρατολογίαν Ἑλλήνων μισθοφόρων, αὔξησιν τῶν δαπανῶν, ὡς και παρὰ τὰ μεγάλα ἔξοδα τοῦ πολυετοῦς πολέμου, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εὔρεν ἐν ταῖς διαφόροις περσικαῖς πρωτευούσαις θησαυροὺς οὓς ἱστορικὸς τοῦ κύρους τοῦ ED. MEYER ὑπολογίζει εἰς 180.000 τάλαντα περσικὰ βάρους 1265 ἑκ. μάρκων⁷.

¹ Ποίαν προπολεμικὴν ἀξίαν θὰ εἶχον αὐτὰ τὰ 90 ἑκ. δύσκολον νὰ εἶπῃ τις μετ' ἀκριθείας. Συνήθως ὑπελογίζετο ὅτι τὰ πολύτιμα νομίσματα εἶχον κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα π. Χ. κτητικὴν ἀξίαν ὀκταπλασίαν ἢ φθίνοντος τοῦ 19^{ου}. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1900 ἕως τοῦ 1914 ὁ τιμάρθμος ἀνῆλθε κατὰ 25% (πρβλ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, *Εἰσαγωγικά μαθήματα* σελ. 48-9)· ἂν ἠθέλομεν λοιπὸν νὰ λάδωμεν ὡς σταθμὸν παραβολῆς τὸ ἔτος 1914, θὰ ἔπρεπε νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰ 90 ἑκείναι ἑκ. οὐχὶ ἐπὶ 8 ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐπὶ 10. Ὡς πρὸς τοὺς μεταπολεμικοὺς χρόνους, οὗτοι και διὰ τὰς ἀποτόμους αὐξομειώσεις τοῦ τιμαριθμοῦ και διὰ τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν παραλλαγὰς, ἀποτελοῦσιν ἔδαφος ἐπισφαλές διὰ τοιοῦτου εἶδους στατιστικὰς ἐργασίας.

² Πρβλ. ὅσα λέγομεν ἐν ταῖς παραδόσεσιν ἡμῶν περὶ τῶν σχέσεων τῆς δημοσίας οἰκονομίας και τῆς στατιστικῆς (ἑκδ. Δαμίρη, κεφ. Γ' § 11).

³ Περὶ τῶν Περσικῶν ἀνακτόρων, βασιλικῶν τάφων, διαίτης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου κτλ. βλ. MASPERO τόμ. Γ', *ἰδία* σελ. 740 κ. ἑξ.

⁴ Οὕτω, ὁ Αἰλιανὸς (*Ποικ.* Ἰστ. Α, 22) διηγεῖται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν εἰς τοὺς πρὸς αὐτὸν προσερχομένους πρεσβευτὰς: «Τάλαντον μὲν ἐκάστη Βαβυλώνιον ἐπισήμου ἀργυρίου, ταλαντιαίας δὲ φιάλας δύο ἀργυρᾶς, φέλλιὰ τε και ἀκινάκην και στρεπτὸν, χιλίων Δαρεικῶν ἀξία, και στολὴν ἐπ' αὐτοῖς Μηθικὴν». Τὰ δῶρα πρὸς τοὺς ἰδίους ὑπηκόους ἢ πρὸς ἄλλους ξένους ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐλευθεριότητος.

⁵ Αὐταὶ ὑπῆρξαν συχνὰ κατὰ τὸν αἰῶνα ὄστις προηγήθη τῆς στρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

⁶ Περὶ ταύτης βλ. W. JUDEICH, *Kleinasiatische Studien, Untersuchungen zur Griechisch-persischen Geschichte des IV. Jahrhundert* (Marburg 1892), *ἰδία* κεφ. ε'. Κατωτέρω (σ. 253) ἀποδίδει εἰς τὸν αὐτὸν λόγον τὸ ὅτι ἐδρῆθησαν σατράπαι τολμήσαντες νὰ κόψωσι χρυσὰ νομίσματα.

⁷ Ἴδου τί λέγει οὗτος (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 89-90): «Ἀφ' οὗ ὁ Δαρεῖος ἀπόλωσε μεγάλα ποσὰ ἄτινα

Τὰ ποσὰ ταῦτα φαίνονται μυθώδη ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς ἄλλους θησαυροὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος¹. Πλὴν περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν συνηγοροῦσιν, ἂν ὅχι ἡ τελεία ὁμοφωνία τῶν πηγῶν², τοῦλάχιστον ἡ λογικὴ³, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ μεγάλη πλουτολογικὴ καὶ οἰκονομικὴ μεταβολή, ἡ μονονουχὶ οἰκονομικὴ ἐπανάστασις, ἣν

εἶχε λάθει μετ' αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐκστρατείας καὶ συναπεκόμισε φεύγων ἄλλα 8.000 τάλαντα, ὁ Ἀλέξανδρος φέρεται εὐρῶν ἐν Σούσοις 40.000 τάλαντα, ἀργυρᾶ (281 ἐκ. μάρκα), καὶ 9.000 τάλαντα εἰς δαρεικοὺς (63 ἐκ. μάρκα), ἐν Περσεπόλει δὲ 120.000 τάλαντα (843 $\frac{1}{2}$ ἐκ. μάρκα) ἔτι δὲ καὶ 6.000 (42 ἐκ. μάρκα) ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Κύρου ἐν Πασαργάδαις, ἧτοι ἐν συνόλῳ 180.000 τάλαντα ἢ 1265 ἐκ. μάρκα». Ὁ ΜΕΥΕΡ παραπέμπει διὰ τὰ Σούσα εἰς τοὺς ΣΤΡΑΒΩΝΑ XV, 3, 9, ΑΡΡΙΑΝΟΝ Γ' 16, ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΝ Ἀλεξ. 31, ΔΙΟΔΩΡΟΝ 17, 66, ΚΟΥΡΤΙΟΝ V, 2, 11, οἷτινες, λέγει, κατ' οὐσίαν εἶναι σύμφωνοι· διὰ τὴν Περσέπολιν εἰς τὸν ΔΙΟΔΩΡΟΝ 17, 71. «Ὅτι ὁ χρυσὸς ὑπελογίζετο εἰς τάλαντα ἀργυρᾶ κρίνεται ἐκ τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ: «εὐρέθησαν δώδεκα μυριάδες ταλάντων εἰς ἀργυρίου λόγον ἀγομένου τοῦ χρυσοῦ». Σημειοὶ δὲ τέλος ὅτι πρόκειται περὶ περσικῶν καὶ οὐχὶ περὶ τῶν μικροτέρων ἀξίαν ἐχόντων ἑλληνικῶν ταλάντων.

¹ Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐνδοξοτέρας ἡμέρας τοῦ Περικλέους οὐδέποτε φαίνεται ὑπερβᾶς τὰ 9.700 τάλαντα· κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνήρχετο εἰς 6.000 περίπου. Ὁ ἐν Περγάμῳ τῷ 281 κυριευθεὶς ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν θησαυρὸς τοῦ Λυσιμάχου ἀνερχόμενος εἰς 9.000 ταλάντων ἐκρίθη μέγας. Οἱ ἄμμοιοι διάδοχοι τῶν Περσῶν βασιλέων Σελευκίδαι οὐδέποτε φαίνονται ἐπιτυγχόντες περισσεύματα ἐπιτρέποντα τὸν καταρτισμὸν θησαυροῦ (πρβλ. τέλος ἐπομένης σημειώσεως). Ὁ Μιθριδάτης πορισθεὶς ἄπειρα πλούτη ἐκ τῆς κατακτήσεως τοῦ βασιλείου τῆς Περγάμου καὶ τῶν δημεύσεων αἰτίνας συνώδευσαν αὐτήν, ὡς καὶ ἐκ τῶν βαρυτάτων φόρων καὶ εἰσφορῶν οὓς ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ὑποτελεῖς καὶ ὑπηκόους, κατώρθωσε νὰ καταρτίσῃ θησαυροὺς περιβοήτους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ὑπερέβησαν τὰ 684 ἐκ. σεστερσίων ἢ 171 ἐκ. δραχμῶν· βλ. TH. REINACH, Mithridate Eupator (Παρ. 1890) σελ. 260.

² Πράγματι ὁ ΚΟΥΡΤΙΟΣ (V, 6, 9) συμφωνεῖ μὲ τὸν ΔΙΟΔΩΡΟΝ, ἀλλ' ὁ ΑΡΡΙΑΝΟΣ (Γ' 18, 10) μόνον διὰ τὸν θησαυρὸν τῶν Σούσων δίδει ἀριθμοὺς (50.000 ταλ.), ὁ δὲ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ (Ἀλεξ. 36 καὶ 37) λέγει ὅτι ἐν μὲν Σούσοις εὐρέθησαν τάλαντα τετρακισμύρια, ἐν δὲ Περσεπόλει «νομίσματος πλῆθος ὅσον ἐν Σούσοις», προσθέτει δ' ὁμοῦς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγένετο κύριος ἄλλων ἀντικειμένων «ἀδιηγήτου» ἀξίας· οὕτω ἐν Σούσοις παρελήφθησαν μεταξὺ ἄλλων «πορφύρας τάλαντα πεντακισχίλια», διὰ δὲ τὴν μεταφορὰν τῶν λαφύρων τῆς Περσεπόλεως ἐχρηάσθησαν 10.000 ζεύγη ἡμίμων καὶ πεντακισχίλια κάμηλοι. Ὁ ΚΟΥΡΤΙΟΣ προσθέτει ὅτι τὰ καταληφθέντα τάλαντα ἦσαν «argenti non signati sed rudi pondere» (V, 2, 11)· ἐν τούτῳ ἐπιβεβαίωσι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ΗΡΟΔΟΤΟΥ (Γ', 96) ὅτι τὸ προϊόν τῆς ταγῆς ἐχύνετο ἐντόξ κεραμίνων δοχείων, καὶ μετεβάλλετο εἰς νόμισμα ἐφ' ὅσον παρῴσιαζετο ἀνάγκη.

³ Ἐν ὄρα εἰρήνης εὐχερῶς ὁ Μέγας Βασιλεὺς θὰ ἠδύνατο νὰ θησαυρίσῃ τὰ δύο τρίτα ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἥμισυ τῆς ταγῆς. Ἀπὸ δὲ τῆς καθιερώσεως τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τοῦ Δαρείου μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου παρήλθοι σχεδὸν δύο αἰῶνες. Ὁ CAVAINAC (Hist. τόμ. Β' σ. 8) ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὰ ἑκατὸν ἔτη σχετικῆς εἰρήνης ἄτινα ἠκολούθησαν τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ θησαυρίσῃ 10.000 ταλ. κατ' ἔτος, ἧτοι 1 ἐκ. ταλάντων (βάρος 6 δια. φράγκων χρυσῶν) ἐντός τοῦ ὅλου αἰῶνος.

ἔφερον ἢ ἀνά τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διασπορά τοῦ συσσωρευθέντος ὄγκου πολυτίμων μετάλλων¹.

Ἐκ τῶν ἄνω προκύπτει διπλοῦν συμπέρασμα:

α') Τὸ δημοσιονομικὸν σύστημα τῶν Περσῶν ὑπῆρξε σοφόν, διότι ἀπέδιδε πολλὰ χωρὶς νὰ καταστῇ ἀφόρητον διὰ τοὺς φορολογουμένους δι' ὃ καὶ διετηρήθη ὑπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνομακεδονικῶν μοναρχιῶν.

β') Αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίαι τοῦ ΗΡΟΔΟΤΟΥ συνάδουσι πρὸς τε τὴν πολιτικακὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν πλουτολογικὴν κατάστασιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἐπιβεβαιοῦνται δὲ τόσον ὑπὸ τῶν γραφέντων ὑπὸ ἄλλων συγγραφέων περὶ τῆς δημοσίας οικονομίας τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν μετέπειτα ἱστορικῶν γεγονότων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΩΣ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΤΙΝΟΣ ΤΥΠΟΥ ΕΝ Τῇ ΝΕΑ, ΕΛΛΗΝΙΚῃ

ΥΠΟ Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσσῃ φέρονται φράσεις, οἷον θὰ τὸ ξέρῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ λέει, θὰ τὸ ἔξερῃ, ἀλλὰ ἔκαγε τὸν ἀνήξερο, θὰ τὸ ἴμαθεν ἀπὸ τότε, θὰ τὸ ἴχη μάθει τώρα πλεά, θὰ τὸ ἴχεν ἀκούσει πρωτότερα, εἶναι φλύαρος καὶ χωρὶς ἄλλο θὰ τὸ πῆ, δὲν θὰ τὸ κρατήσῃ μυστικὸ, θὰ ἐμαθητεύθῃ αὐτὸ τώρα πλεά, θὰ ἐξεκουράσθῃς, πιστεύω κλπ. κλπ. Εἰς τὰς φράσεις ταύτας προδήλως ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ τοῦ μέλλοντος οὐδὲ περὶ ὑποθετικῆς τινος χρήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ κρίσεως, περὶ ὑπονοίας, περὶ εἰκασίας, περὶ φόβου κλπ., εἶναι ὡς νὰ ἐλέγετο, ὑποπιτεύω, εἰκάζω, φοβοῦμαι, φρονῶ ὅτι τὸ ξέρει, ὅτι τὸ ἔξερῃ, ὅτι θὰ τὸ ἴχη μάθει κλπ. Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ θὰ φαίνεται παράδοξος, διότι τὸ μόριον τοῦτο ἀνεπτύχθη ἐν τοῖς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνοις ἐκ φράσεων, οἷον θέλει νὰ λέγῃ—θὲ νὰ λέγῃ—θὰ λέγῃ καὶ θέλει νὰ εἴπῃ—θὲ νὰ εἴπῃ—θὰ εἴπῃ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναφέρεται φύσει εἰς τὸ μέλλον. Ἐξ ἄλλων δὲ φράσεων, οἷον ἤθελε νὰ λέγῃ, ἔπειτα ἤθελε νὰ ἔλεγε, θὲ νὰ ἔλεγε, θὰ ἔλεγε, καθ' ἃς ἔπειτα καὶ ἤθελε νὰ εἴπῃ, θὲ νὰ εἴπῃ, θὰ εἴπῃ, ἐσχηματίσθη ἡ ὑποθετικὴ ἔγκλισις.

Ἄλλ' ἐνῷ ἀμφοτέροι οἱ τύποι τοῦ μέλλοντος, ὁ τῆς διαρκείας διὰ τοῦ θὰ καὶ ἐνεστῶτος τῆς ὑποτακτικῆς, καὶ ὁ τῆς συντελείας διὰ τοῦ θὰ καὶ ἀορίστου τῆς ὑπο-

¹ Περὶ τῶν οικονομικῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων βλ. TARN, The social question in the third century ἀποτελεῖ μέρος σειρᾶς διαλέξεων περὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ὑπὸ τίτλον The hellenistic age, Combridge 1925· βλ. ἰδίᾳ σελ. 115 κ. ἐξ.